

İlham Qəhrəman

**LAÇIN
LƏTİFƏLƏRİ**

(El kitabı)

AMEA Folklor İnstitutu Elmi Şurasının
07 dekabr 2023-cü il tarixli qərarı
(protokol №8) ilə çap olunur.

BAKI – 2024

İlham Qəhrəman. Laçın lətifələri

Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2024, 176 səh.

Redaktor və ön sözün müəllifi: Seyfəddin RZASOY

AMEA Folklor İnstitutu

Mifologiya şöbəsinin müdiri,

filologiya elmləri doktoru, professor

Korrektor:

Nigar İlhamqızı, *filoloq*

Mətn dizaynı:

Rahilə Şamilqızı

Qapaq dizaynı:

Rafael Qasım

Qanun Nəşriyyatı

Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76

Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18

Mobil: (+994 55) 212-42-37

e-mail: info@qanun.az

www.qanun.az

www.fb.com/Qanunpublishing

www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-38-859-6

© İlham Qəhrəman, 2024

© Qanun Nəşriyyatı, 2024

Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir. Müəllif hüquqları qorunur.

“Laçın lətifələri” tanınmış şair İlham Qəhrəmanın “Laçın folkloru” (2009), “Gül dəftəri” (2011, 2018; iki dəfə çap olub), “Laçın lətifələri” (2014) və “Nə qaldı” (2020) kitablarından sonra şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinin toplanması və tərtibatı sahəsində oxucularla altıncı görüşüdür. Kitabda 30 ilə yaxın müddətdə qaçqın-köçkün həyatı yaşamış Laçın camaatından müəllifin topladığı orijinal lətifələrlə yanaşı Molla Nəsrəddin kimi xalq arasında məşhur gülüş qəhrəmanı ilə bağlı indiyədək heç bir yerdə çap olunmamış lətifələr də yer almışdır. Bundan əvvəl “Laçın folkloru” və “Laçın lətifələri” kitablarında yer alan lətifələr bu kitabda bir daha toplayıcı tərəfindən sağlamal-subay edilmiş və bədii cəhətdən zəif, estetik baxımdan məqbul olmayan bəzi lətifə və gülməcələr yeniləri ilə əvəzlənmişdir.

İlham Qəhrəman “Laçın lətifələri”nin bu nəşrini Laçın şəhərinin babalarımız tərəfindən salınmasının 100 illiyinə həsr edir.

Xalq dilimizin bədii-estetik gözəlliyini özündə əks etdirən bu nümunələrin həm folklor tədqiqatçıları, həm də geniş oxucu kütləsi üçün maraqlı olacağına inanırıq.

AZƏRBAYCAN GÜLÜŞ YADDAŞININ LAÇIN KODU İLHAM QƏHRƏMANIN TƏQDİMATINDA

Əziz oxucular, qarşımda Azərbaycan ictimai-mədəni mühitində şair-publisist kimi tanınmış İlham Qəhrəmanın toplayıb tərtib etdiyi “Laçın lətifələri” kitabının bilgisayar nüsxəsi durur. Bu, 2014-cü ildə nəşr olunmuş kitabın təkmilləşdirilmiş ikinci nüsxəsidir. İlham bəy məndən kitabı baxmağı, məsləhət bilərəmsə, bir folklorşünas kimi “xeyir-dua” verməyimi təklif edəndə tanış psixoloji kompleks yenə də məni həyəcanlandırdı.

Əvvəla, İlham bəyin təklifini qəbul etməyə bilməzdim: ona qəlbimdə həm bir qələm sahibi, həm də ənənəvi Azərbaycan əxlaqının, Laçın ağsaqqallarına məxsus adabının daşıyıcısı kimi hörmətim var. O, bir şair kimi də, bir insan kimi də milli-ənənəvi kimliyimizə məxsus həyatı böyük bir sevgi və məsuliyyətlə yaşayır.

Ancaq həyəcanımın səbəbi bu deyildi. O kompleksi mən yaddaşa bağlı yazılı folklor mətnləri ilə təmasda olarkən həmişə yaşayıram. Yaddaşın yazı kodunun qrafemlərinə şifrələnmiş bilgiləri ilə təmasın psixikamın genetik yaddaş mexanizmlərini necə hərəkətə gətirdiyini, “mən”i mənim cismən yaşamadığım zaman-məkana necə daxil etməsini, tarixi məkan-zaman xronotopunu gözlərim önündə necə canlandırıldığını, az qala, bütün ruhumla hiss edirəm. Bu – folklor mətnlərinə xas olan əlahiddə psixopoetik funksiyadır. Yazılı mətndə konservasiya olunmuş zaman oxucu zamanı ilə təmas prosesində yeni psixo-

poetik reallıq – zamanüstü (metazaman) diskursunu törədir. İlham Qəhrəmanın da yaratdığı “Laçın lətifələri” mətni elə ilk lətifədən başlamaqla məni yenə bu komplekslə köklədi. Mətnlər bir çoxları artıq bu dünyada olmayan Laçın insanların gülüş emosiyasına və bu emosiyada kodlanmış Laçın həyatına yeni can verdi. Və heç vaxt Laçında olmamış “mən”i o yerlərə, o insanların arasına, dünyasına apardı.

Əvvəllər bu kompleksin nə olduğunu anlamadan, sadəcə, emosional-psixoloji hal kimi yaşayırdım. Ta ki, müasir Azərbaycan filoloji-estetik fikrinin patriarxı Yaşar Qarayevin Azərbaycan folklorşünaslığı elminin əfsanəsi Hüseyn İsmayılovun toplayıb-tərtib etdiyi “Göyçə folkloru” kitabına yazdığı “Göyçəyə qayıdan yol folklordan keçir...” ön sözündəki aşağıdakı sətirləri oxuyanaq:

“Xəritəmiz yalnız folklorumuzda dəyişməyib, bütün qalıb...”

Kərküklə və Təbrizlə, Göyçə ilə və Qarabağla, Dərbəndlə və Borçalı ilə indi də bir yerdə yaşadığımız mənəvi məkanın adı – folklordur...

Sehrlı və müqəddəs folklor ərazisindən bir sətri, bir qarışı da Qorqud və Koroğlu, Oğuz xan və Boz Qurd, Xədən Nəbi... yada, qəsbkara güzəştə getməyib”¹.

İlham Qəhrəmanın da böyük bir sevgi, məsuliyyət və əziyyətlə Laçın lətifələrini və ümumən folklorunu toplamasının və sözün həqiqi mənasında, çapından ötrü tələb olunan maddi xərcləri qarşılamaqdan ötrü qəhrəmanlıqlar etməsinin bütün səbəbi, mənası və mahiyyəti Yaşar Qara-

---

¹ Azərbaycan folklor antologiyası. III cild. Göyçə folkloru. Bakı: Səda, 2000, s. 3

yevin yuxardakı fikrinə müncər olunur. O, bir şair kimi yaddaşın ölməsindən qorxur, əndişə keçirirdi.

İlham Qəhrəman bir şair fəhmi ilə bilirdi ki, vətən insan öləndə yox, yaddaş öləndə əldən gedir.

Bir şair fəhmi ilə bilirdi ki, Laçına qayıdan yol, Qarabağa qayıdan yol folklor yaddaşından keçir.

O, bir şair fəhmi ilə bilirdi ki, folklor – xalqın yaddaşındır: fərd yaddaşı, etnos yaddaşı, millət yaddaşı və xalq yaddaşı... Xalqın varlığı söz və sənət kodları ilə onun yaddaşında inikas olunur. Yaddaş “qalar-qopar” dünyada “gəlimli-gedimli” ritmlə öz yaşamını gerçəkləşdirən xalqın fiziki-mənəvi mövcudluğunun fəvqünə qalxır: yaddaş yaradan xalqın mövcudluğu yenə də birbaşa onun yaddaşına müncər olunur. Milli yaddaşda millətin tarixi bütöv xalqın taleyindən keçdiyi kimi, hər bir fərdin taleyindən də keçib gələcəyə gedir. Folklor xalqın taleyidir: hər bir etnosun taleyi onun milli yaddaşa nə dərəcədə bağlılığından asılıdır. Yaddaşına qayıda bilən xalq onu millətlər içində millət edən zirvəyə qalxa bilir. Hər bir xalqın bir millət kimi bütövlüyü, ölkə kimi tamlığı və təhlükəsizliyi etnokosmik yaddaşın onu hansı şəkildə ayaqda saxlamasından birbaşa asılıdır. Xalqın məhvi və yaşamı onun total milli yaddaşından – folklor yaddaşından asılıdır. Xalqın faciəsi o vaxt başlanır ki, milli yaddaş korşalır: onda bütövlüyün milli sxemləri tədricən silinir.

İlham Qəhrəman bir şair fəhmi ilə bilirdi ki, milli yaddaş heç bir zaman və heç bir halda korşalmamalıdır. Millətin ən böyük vəzifəsi bu yaddaş qorumaqdır. Etnik yaddaş qorumaq – milləti qorumaqdır: millət olaraq özünü təsdiq etmək, özünün xəlqi mahiyyətini və etnik varlığını yaşatmaq deməkdir. Bu mənada, İlham Qəhrəmanın

istər “Laçın lətifələri” kitabı, istərsə də bütün digər kitabları etnik yaddaşı və bu yaddaşın daşıyıcısı olan milləti qorumağa, millət olaraq özünü təsdiq etməyə və etnik varlığını yaşatmağa xidmət edir.

“Laçın lətifələri” kitabındakı hər bir lətifə Laçının salnaməsi kimi Laçın kimliyini Laçıdan – Qarabağdan, Zəngəzurdan və bütövlükdə Tarixi Azərbaycandan qopmağa imkan vermir.

Kitabdan bir “yarpağa” diqqət edək:

“90-cı illərin əvvəllərində bir laçınını həbs edib Bayıl həbsxanasına göndərirlər. Məhbüs kameraya girib ətrafına baxandan sonra deyir:

– Allaha çox şükür, axır ki, laçınlıları da məskunlaşdırdılar!”

Bu lətifə bir folklor mətni kimi qatbaqat məna quruluşuna malikdir. Mətnin üst qatı gülüş emosiyasına xidmət edir. Epik qəhrəman özünün məhkumluq həyatına “məskunlaşma” adı altında lağ edir. Lakin bu lağlaşmanın altında eksplisit-implisit (açıq-gizli) struktur qatları var:

Üst qatı – eksplisit: Həbsxanaya düşən laçınlı bu lağlaşması ilə ona verilmiş hökmün, yaşayacağı məhkumluq həyatının ilk ağırlıq emosiyasını “boşaldır”;

Alt qat – implisit: Hər bir laçınlı üçün Laçıdan qıraqda yaşaya biləcəyi ən komfort həyat belə həbsxanadır. Laçınlı öz kimliyindən və nəçiliyindən asılı olmayaraq, bütün varlığı ilə yalnız Laçını arzu edir. Laçıdan qıraqda yaşaya biləcəyi həyatın bütün ləzzətləri onun üçün Laçının bir udum havasına dəymir.

Və əziz oxucular, İlham Qəhrəmanın “Laçın lətifələri” kitabındakı bütün lətifələr, əslində, bu ruhun havasına köklənib. Çünki bütün laçınlılar kimi bu lətifələr də doğ-

ma yurddan ayrı düşmüşdü. Ona görə də kitabdakı lətifələrin hamısında gülüşlə bərabər həsrət ağrısı, Laçınsızlıq kədəri də var idi. Şükür olsun o Uca Allahın böyüklüyünə ki, “O”, laçınlı ilə onun lətifələrinin də ağrısına məlhəm qoyub, gülüşünə gülüş qatdı.

Mən bu yazının hər bir sətirini yazarkən düşünürəm ki, yaradıcı fəaliyyətinin mühüm bir qismini Laçın folklorunun toplanmasına həsr etmiş İlham Qəhrəman indi fikirləşir ki, nəyə görə Seyfəddin müəllim məni elə “şair” deyər adlandırır, bircə dəfə də olsun “folklorşünas” demir.

Haqlısan, İlham bəy.

Ancaq bu məsələdə mənim də öz məntiqim var. Və onu səninlə və oxucularla bölüşmək istəyirəm.

Əziz oxucular, İlham Qəhrəman yaradıcılığını, əsasən, sosial şəbəkələrdən izlədiyim sənətkardır. Elə yeni şeirlərini də, topladığı yeni lətifələri də feysbuk səhifələrindən oxuyuram. Hətta bir lətifənin ateistik ruhuna etiraz da etmiş, bunu Laçın-Azərbaycan kimliyinin mənəvi “poetikasına” yaraşmaz hal olduğunu, marginal əxlaqı əks etdirdiyini elə feysbuk vasitəsilə ona bildirmişdim. O isə cavabında böyük bir əxlaq və nəzakətlə nəyin nə olduğunu məndən soruşmuş və bu da onun adabına olan hörmətimi daha da artırmışdı.

İlham Qəhrəman bir şair olaraq fiziki kimliyi ilə bu dünyada yaşasa da, mənəvi-poetik kimliyi ilə bütün hallarda yaddaş dünyasının şairidir. Onun şairliyini bütün müasirliyi ilə Dədə Qorquddan gələn ənənənin davamı hesab edirəm. O, bəzən özünü müasir şeirin texnokratik ritminə kökləsə də, çiyinlərində minilliklərin, epoxaların dərinliklərindən gələn genetik yaddaş yükünü daşıyır.

İlham Qəhrəmanın folklorşünaslığı da elə bu “Dədə Qorqud” yükünün davamıdır. Və bu yükün adı şairlikdir.

Fikrimi daha dəqiq ifadə etmək üçün rus folklorşünası V.N.Toporovun mifik-kosmoloji yaddaşla bağlı “şair” kimliyi haqqında dediklərini burada xatırlatmaq istəyirəm. O yazır:

“Kosmoloji çağın... ən əhəmiyyətli fiqurlarından biri öz təxəyyülü ilə keçmişlə, “yaradılış zamanı” ilə təmasa girmək vergisinə malik olan şair” idi və o, bugünlə və yaradılış günü arasında daha bir ünsiyyət kanalı qurmağa imkan verirdi... Şair ilahi “yaddaşın” daşıyıcısı olaraq bütün kollektivin ənənələrinin qoruyucusu kimi çıxış edirdi”².

Mən V.N.Toporovun “kosmoloji düşüncə çağının şairi” haqqında dediklərini olduğu kimi İlham Qəhrəmanın da şairliyinə aid edirəm:

– O da özünün təxəyyülü ilə keçmişlə, ilkin, saf, müqəddəs milli dəyərlərin zamanı ilə təmasa girmək vergisinə malik olan şairdir...

– İlham Qəhrəmanın da təxəyyülü ona bugünlə yaradılış günü arasında ünsiyyət qurmağa imkan verir...

– O, “yaddaşın” daşıyıcısı olan şair kimi öz yaradıcılığı ilə millətin mənəvi ənənələrinin qoruyucusu kimi çıxış edir...

Əziz oxucu, folklor nümunələrinə heç vaxt cansız bir mətn kimi baxmaq olmaz. Onlar canlı orqanizmlərdir. Bunu İlham Qəhrəmanın “Laçın lətifələri” kitabını oxu-

---

² Топоров В.Н. Первобытные представления о мире (общий взгляд) / Очерки естественно-научных знаний в древности (сб. ст.). Москва: Наука, 1982, с. 20

yarkən əyani şəkildə hiss edəcəksiniz. Əgər 2014-cü ildə çap olunmuş “Laçın lətifələri” gülməklə bərabər həm də ağlayırdılarsa, indi onlar Laçının və bütün Qarabağın bu azad günündə həqiqətən sevinirlər.

Bu sevincin laçınlıların və bütün Azərbaycan xalığının üzündən heç vaxt əskik olmaması duası ilə...

Seyfəddin RZASOY

AMEA Folklor İnstitutu

Mifologiya şöbəsinin müdiri,

filologiya elmləri doktoru, professor

1. YEDİNMI, BƏNÖVŞƏ

Laçında Baxış adında sürücü bir kişi olur. Bənövşə adlı həyat yoldaşı xəstəxanada yatırmış. Gedir bazara tanıdığı bir satıcıya yana-yana:

– Sən Allah, Bənövşə xəstədi mənə bir yaxşı çolpa ver, bişirtdirib ona aparacam – deyir.

Çolpanı alıb gəlir evə. Yenə qonşu qadından Bənövşənin halına acıyırımı kimi xahiş edir ki, çolpanı bişirsin, aparacaq Bənövşəyə.

Çolpa bişəndən sonra bankaya yığıb üz tutur xəstəxanaya tərəf. Yolda qabağına çıxanlar ondan hara getdiyini soruşanda bikef halda Bənövşənin xəstəxanada yatdığını, ona çolpa şorbası apardığını deyir.

Bu minvalla Baxış gəlib çatır xəstəxanaya. Xəstəxananın həyatına girəndə zənbil əlindən düşür, çolpa bankası sınır. Yerə dağılan yeməyə baxa-baxa deyir:

– Yedinmi, Bənövşə?! (*Sonradan “Yedinmi Bənövşə?!” Laçında zərb-məsələ çevrilmişdi.*)

2. RAST MAŞIN DÜŞDÜ

Oğuldərə kənd orta məktəbindən Abbasəli müəllimi təhsil işçilərinin avqust konfransında iştirak etmək üçün rayon mərkəzinə – maarif şöbəsinə çağırırlar. Səhəri günü çağırışa gələn Abbasəli müəllim Laçında Su anbarı deyilən yerdə maşından düşür. Elə bu dəm yolun əks tayından “Oğuldərəyə gedən? Oğuldərəy gedən?” – deyə başqa bir